

Ο ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΣΤΟ ΘΕΡΙΣΟ

(ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΘΕΡΙΣΟΥ)

Του ΑΝΤ. Μ. ΜΑΡΗ
 Έπ. Δικηγόρου
 Τέως Δημάρχου Χανίων

«Πρώτην φοράν από του 1821 Έλληνες άστοί και άγρόται είπαν προς την όλιγαρχίαν ότι έχουν και αυτοί λόγον εις τά έθνικά ζητήματα... Αί άρχουσαι τάξεις των Άθηνών έζήτουν νά επιβληθούν εις τά Χανιά διά του έντολοδόχου των πρίγκιπος Γεωργίου. Η άπόκρισις τούς ήλθεν από τό βουνό...»

Γ. ΒΕΝΤΗΡΗΣ
 («Η Έλλάς του 1910-1920», σελ. 33 και 34)

Ο πρίγκιπας Γεώργιος – Υπάτος Άρμοστής των Μ. Δυνάμεων στην Κρήτη από τό Δεκέμβρη του 1898 – θεωρούσε τό έθνικό ζήτημα της Κρήτης ως προσωπική και οικογενειακή του υπόθεση (όπως επίσης και ο πατέρας του Γεώργιος Α΄ θεωρούσε και διαχειριζόταν ανεξέλεγκτα μέ την άνοχή του Παλαιοκομματισμού ως προσωπική και οικογενειακή του υπόθεση την όλη έθνική πολιτική της Έλευθέρης Έλλάδας) φύσει δέ και από χαρακτήρα αύταρχικός, φιλοδόξησε νά κυβερνήσει την Κρήτη «όπως ο Μέγας Πέτρος». Αύτες τίς λέξεις χρησιμοποίησε ο ίδιος προς τόν Ι. Σφακιανάκη και τόν Έ. Βενιζέλο εύθύς μετά την άνάληψη της άρμοστείας. Όμολογεί δέ και στίς «Άναμνήσεις (του) έκ Κρήτης» (σελ. 38) ότι είχε πεί τότε: «Πρέπει πρωτίστως νά οργανώσωμεν διοίκησιν... Τοϋτο θά ήδύνατο νά πραγματοποιηθεί άνευ Συντάγματος, άλλ' έφόσον αί Δυνάμεις μās επέβαλαν νά καταρτίσωμεν Σύνταγμα, άς τό κάμωμεν!» Καί προσθέτει: «Κατ' άρχάς οί Κρήτες έπρεπε νά μάθουν τί είναι άληθής έλευθερία»!!

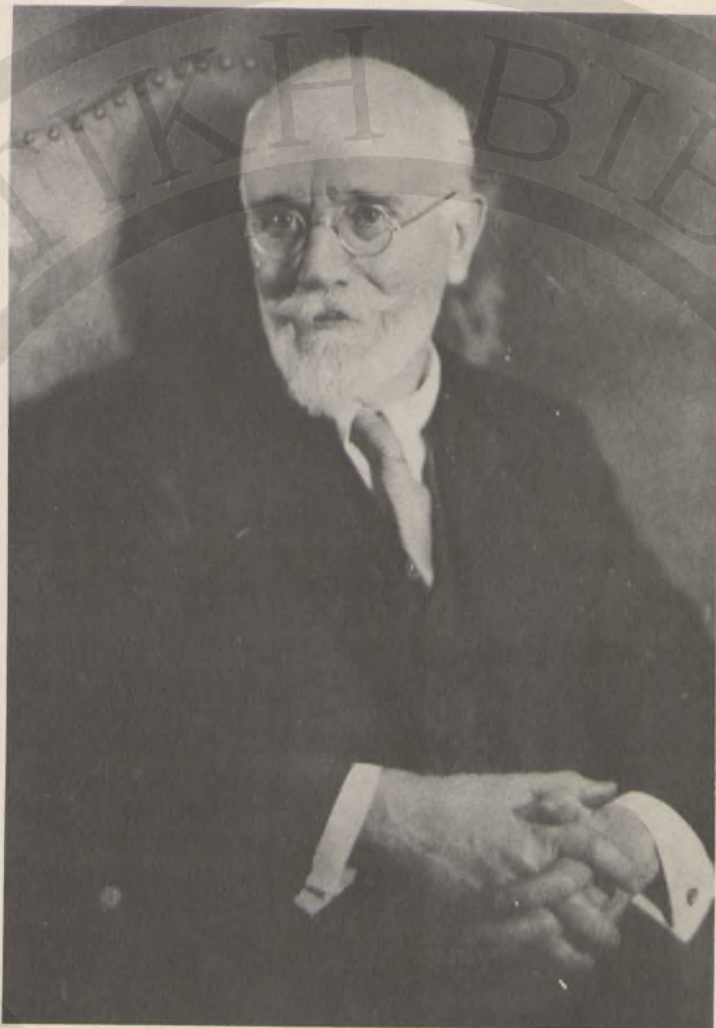
Τίς αύταρχικές αύτές άντιδημοκρατικές και μειωτικές γιά τόν Κρητικό Λαό άντιλήψεις και προθέσεις του, θέλησε – δυστυχώς και γιά τόν ίδιο και γιά την Κρήτη – νά εφαρμόσει κατά την άρμοστεία του. Καί τό πέτυχε μέ τή βοήθεια μιās αύλικής κλίκας από Ξένους προς την Κρήτη άνθρώπους και μέ μιάν άνιερη έκμετάλλευση της έντυπώσεως του Κρητικού Λαού ότι εκείνος ήταν ο «άρραβών» της Ένώσεως της Κρήτης μέ την Έλευθερη Έλλάδα. Άξίωσε και πέτυχε νά ψηφιστεί από την Κρητική άντιπροσωπεία Σύνταγμα – τό πρώτο Σύνταγμα του 1899 – άνελεύθερο και συγκεντρωτικό.

Άξίωσε και πέτυχε και νά διορίζει ακόμη εκείνος δέκα βουλευτές! (Άρνείται στίς «Άναμνήσεις» του [σελ. 44] ότι αύτός άξίωσε τό δικαίωμα αύτό, άλλά τόν διαψεύδει ο φίλος του και συνεργάτης του Ι. Σκαλτσούνης στά «Άπομνημονεύματά» του [σελ. 188]).

Άξίωσε και πέτυχε νά διορίζει και νά άπολύει έλευθερα και χωρίς γνώμη της Βουλής τούς Συμβούλους του (Υπουργούς) και τούς Νομάρχες και τούς δημάρχους επίσης. Καί όταν ο Βενιζέλος τόλμησε νά διεκδικήσει ως υπεύθυνος Σύμβουλόσ του τό δικαίωμα γνώμης επί του Έθνικού ζητήματος της Κρήτης, όλες τίς έξουσίες του τίς χρησιμοποίησε καταχρηστικά και ως κοινός κομματάρχης εις βάρος του Βενιζέλου και των όπαδών του. Ό,τι καλό είχε γίνει κατά την πρώτη διετία της άρμοστείας, μέ πρωτοβουλία και μόχθο του Βενιζέλου, κυρίως γιά την όργάνωση της Κρητικής Πολιτείας, επέσυρε την άνατρεπτική και καταστροφική μανία της Αύλης της Χαλέπας και των όργάνων της.

Η διαφωνία του Βενιζέλου προς τόν πρίγκιπα και ή αντίδρασή του προς τίς αύταρχικές έκδηλώσεις του, ήταν φυσικό νά υπάρξουν, ήταν άναπόφευκτο. Ο Βενιζέλος, πολιτικός έμποτισμένος βαθύτατα από τίς άρχές του άστικού φιλελευθερισμού και μέ πλήρη συνείδηση του δικαιώματος του Κρητικού Λαού και των ήγετών του νά έχουν γνώμη, και μάλιστα άποφασιστική, επί του ζητήματος της έθνικής άποκαταστάσεως της πατρίδας των, δέν ήταν δυνατό παρά ν' άντιταχθεί στην αύταρχική πολιτική του πρίγκιπα, όταν άντε-

λήφθη ότι η παράτασή της θά σήμαινε τήν εγκαθίδρυση στήν Κρήτη ἐπ' άόριστο χρόνο ενός δεσποτικού καθεστώτος καί θά τήν απομάκρυνε από τήν εκπλήρωση τών εθνικῶν πόθων τοῦ λαοῦ της ἀντί νά τήν ἐπισπεύσει. Ἡ θέση δέ αὐτή τοῦ Βενιζέλου ἀπέναντι τῆς πολιτικῆς τοῦ Γεωργίου, ὅπως ἀπέδειξαν τά πράγματα, ἦταν καί θέση τῆς μεγάλης πλειοψηφίας τοῦ αστικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης (ἐπιστημόνων, διανοουμένων, ἐμπόρων κλπ.) καί ἔθρισκε ἀπήχηση καί ἀποδοχή σέ μεγάλο, ὑγιές καί δυναμικό, τμήμα τοῦ ἀγροτικοῦ κόσμου, πού εἶχε ξεπεράσει τήν τυφλή ἀφοσίωση στόν πρίγκιπα ὡς «ἀρραβώνα τῆς Ἐνώσεως» κλπ.

Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος

Ἡ κρίση στίς σχέσεις Βενιζέλου καί Γεωργίου δέν πρέπει νά τοποθετηθεῖ ἀποκλειστικά στό Μάρτη τοῦ 1901, τότε δηλαδή πού ἡ Αὐλή τῆς Χαλέπας ἐξαπέλυσε τή συκοφαντική ἐκστρατεία κατά τοῦ Βενιζέλου ὡς «Ἡγεμονιστοῦ», «ἐχθροῦ τῆς Ἐνώσεως» κλπ.

Ἡ κρίση παρασκευάστηκε ἀπό τήν Αὐλή τῆς Χαλέπας μέ πρωτομάστορα τόν Ἴδιαιτερο Γραμματέα τῆς ἀρμοστείας Ἄνδρ. Παπαδιαμαντόπουλο, καί ἄρχισε πολύ πρῖν ἀπό τότε πού ὁ Βενιζέλος, ὡς Σύμβουλος τοῦ Ἄρμοστή, διαπίστωσε ὅτι ἡ Αὐλή τοῦ Γεωργίου, καί κυρίως ὁ Παπαδιαμαντόπουλος μέ συνεργάτη τό Δικαστικό Σύμβουλο Ι. Σκαλτσούνη, ἀγνοοῦσαν τήν κυβέρνηση, εἰσηγοῦνταν στόν πρίγκιπα καί ἐκεῖνος ἀποδεχόταν πράγματα ἀντίθετα πρὸς τήν κυβερνητική πολιτική, εἶχαν δέ ἐγκαθιδρύσει στήν Ἄρμοστεία ἓνα καθεστῶς εὐνοιοκρατίας γιά ὀρισμένους πολιτικούς καί ὑπονομεύσεως ἄλλων, πρό πάντων δέ τοῦ ἴδιου τοῦ Βενιζέλου, πού δέν ἀνεχόταν καί ἀντιστεκόταν σέ κάθε ἀνάμιξη τών ἀνθρώπων τῆς Αὐλῆς στά κυβερνητικά καί τά πολιτικά γενικά ζητήματα τοῦ τόπου.

Ἡ κρίση ξέσπασε ἀπλῶς τό Μάρτη τοῦ 1901.

Προηγήθηκε ταξίδι στήν Εὐρώπη τοῦ πρίγκιπα, πού μετά τήν ἐπάνοδό του ἀνακοίνωσε στόν Βενιζέλο ὅτι, ἀφοῦ ἀρνήθηκαν οἱ Μ. Δυνάμεις νά ἐγκρίνουν τήν Ἐνωση, ἐκεῖνος πρότεινε, ἀλλά τήν πρότασή του

απέρριψαν οι Δυνάμεις πλὴν τῆς Ρωσίας, νά ἐφαρμοστεῖ στήν Κρήτη καθεστῶς ἀνάλογο μέ τό (τότε) καθεστῶς τῆς Βοσνίας καί τῆς Ἑρζεγοβίνης, ὁ δέ Βενιζέλος ἀπέκρουσε τήν ἰδέα αὐτή, γιατί ἡ πραγματοποίησή της θά σήμαινε μιά προσωπική ἀπλῶς Ἔνωση τῆς Κρήτης μέ τό βασιλέα τῆς Ἑλλάδας, πού θά εἶχε τήν ἐξουσία νά διοικεῖ τήν Κρήτη μέ ἕναν ἀπό τούς γιούς του ὡς ἀντιβασιλέα χωρίς Βουλή καί χωρίς Σύνταγμα. Τόνισε δέ τότε ὁ Βενιζέλος πρὸς τόν πρίγκιπα ὅτι ὁ Κρητικός Λαός δέ θά δεχόταν αὐτή τή λύση «ἡ ὁποία, μακράν τοῦ ν' ἀποτελεῖ τήν ὄνειροπολούμενην ὑπ' αὐτοῦ Ἔνωσιν, θά ἐγκαθίδρυσεν ἐν Κρήτῃ ἐπισήμως τόν δεσποτισμόν, ἡ ἐγκαθιδρυσίς τοῦ ὁποίου θά ἐπροκάλει συνεχεῖς καί ἐπανειλημμένας ἐπαναστάσεις, σκοπούσας τήν ἀποτίναξίν του». Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι ἡ Ρωσία, πού μέ τόν Τσάρο της εἶχε καί συγγενικό καί στενό φιλικό σύνδεσμο ὁ πρίγκιπας Γεώργιος, εἶχε προτείνει τό 1897 στίς ἄλλες Δυνάμεις νά ἀποσταλεῖ ὁ πρίγκιπας στήν Κρήτη ὡς «Πρίγκηψ τῆς Κρήτης» καί τότε ὁ Στέφανος Σκουλούδης (ἀπό μητέρα Κρητικιά) ἔστειλε στήν Κρήτη σέ πολλά ἀντίτυπα ἀνοιχτή ἐπιστολή πρὸς τόν Κρητικό Λαό, μέ τήν ὁποία τόν ἐξόρκιζε ν' ἀντιταχθεῖ μέ ὅλες του τίς δυνάμεις στή ρωσική αὐτή πρόταση «διότι ἦτο πασίγνωστον πόθεν προήρχετο». Κατά τόν ἴδιο δέ χρόνο (τό 1897) «ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς τοῦ πρωθυπουργοῦ Δεληγιάννη καί τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ, διεξήγοντο διαπραγματεύσεις μεταξύ τῆς Βασιλικῆς Αὐλῆς καί τινων Δυνάμεων, ἰδίως τῆς Γαλλίας, περὶ ἰδρύσεως ἐν Κρήτῃ κυβερνήσεως ἡγεμονικῆς ὑπὸ τήν ἡγεμονίαν τοῦ δευτεροτόκου υἱοῦ τοῦ βασιλέως πρίγκιπος Γεωργίου...» («Ἱστορία τοῦ Ἑλλήν. Ἔθνους» Κ. Παπαρηγοπούλου – Κ. Καρολίδη τόμ. 2, 8ης ἔκδ., σελ. 75). Κατά τῆς ἐνέργειας δέ αὐτῆς – ὅπως προσθέτει ὁ ἴδιος ἱστορικός – ὁ ἀθηναϊκός τύπος δημιούργησε «μέγαν θόρυβον, κατεξανιστάμενος ἰδίως ἐναντίον τῆς εἰς ἡγεμονίαν μεταστάσεως τῆς Κρήτης, καθαπτόμενος δέ καί τῆς βασιλείας αὐτῆς τοιαῦτα σχέδια προτεινούσης καί διαδίδων (ὁ τύπος ἐννοεῖται) καί περὶ ἄλλων βουλευμάτων τῆς Αὐλῆς περὶ διορισμοῦ καί τῶν ἄλλων βασιλοπαίδων εἰς Μακεδονίαν καί Ἡπειρον». Πρέπει ἀκόμη νά σημειωθεῖ ὅτι, ὅταν καταρτιζόταν τό σχέδιο τοῦ πρώτου Κρητικοῦ Συντάγματος (τοῦ 1899), μέλος τῆς συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, πού συνδεόταν στενότερα καί συνεργαζόταν μέ τόν Ἰδιαίτερο Γραμματέα τοῦ Ἄρμοστη, παρασύρθηκε – παρά τόν ἀναμφισβήτητο πατριωτισμό του – στήν ὑποβολή προτάσεως πρὸς τήν Ἐπιτροπή νά ὀριστεῖ μέ συνταγματική διάταξη ὅτι, μετά τή λήξη τῆς τριετοῦς ἀρμοστείας τοῦ πρίγκιπα Γεωργίου, θά ἐγκαθιδρυόταν στήν Κρήτη, κληρονομικὴ ἡγεμονία, μέ πρῶτο ἡγεμόνα τόν πρίγκιπα! (Βλ. Πρακτικά τῆς Ἐπιτροπῆς 6 καί 19). Αὐτό δέ τό γεγονός ἔφτασε μέχρι τῆς Βουλῆς τῆς Ἀθήνας καί μέχρι τῶν στηλῶν τοῦ ἀθηναϊκοῦ τύπου καί προκάλεσε κατάπληξη καί ἀγανάκτηση στήν Κοινὴ Γνώμη (Πρακτικά Βουλῆς, Συνεδρ. 30ῆς/1/1902, ἔφημ. «Πρωΐα», 31/1/1902 κλπ.). Καί πρέπει, τέλος, νά σημειωθεῖ ὅτι ὁ θόρυβος πού εἶχε προκαλέσει ἡ προσπάθεια τῆς βασιλικῆς Αὐλῆς τῆς Ἀθήνας νά παραδοθεῖ ἡ Κρήτη σέ πριγκιπικὴ ἡγεμονία, εἶχε ἀποτέλεσμα νά περιοριστεῖ κατόπιν σέ μιά τριετία ἡ ἀρμοστεία τοῦ Γεωργίου ἀπό τίς Μ. Δυνάμεις (πράγμα πού, κατά τόν πρίγκιπα, ἦταν «μέγα σφάλμα» – βλ. «Ἀναμνήσεις» του, σελ. 22) καί νά τεθεῖ στὸν πρίγκιπα ὁ ὅρος καί περιορισμός τῆς εἰσαγωγῆς Συντάγματος στήν Κρήτη.

Τό Σεπτέμβρη τοῦ 1900 ὁ πρίγκιπας πῆγε στήν Εὐρώπη καί ἐκεῖ, ἀφοῦ οἱ Μ. Δυνάμεις, ὅπως ἦταν ἄλλωστε βέβαιο, ἀρνήθηκαν τήν Ἔνωση, πρότεινε ὅπως ἀνέφερα παραπάνω μέ τή συμπαράσταση τῆς ρωσικῆς κυβερνήσεως, πού εἶχεν ἐπισκεφθεῖ πρώτη, τήν ἐφαρμογὴ στήν Κρήτη καθεστῶτος ἀναλόγου πρὸς τό (τότε) καθεστῶς τῆς Βοσνίας καί Ἑρζεγοβίνης μετά τή λήξη τῆς τριετοῦς ἀρμοστείας του. Ὁ Βενιζέλος ἀπέκρουσε αὐτή τήν ἰδέα τοῦ πρίγκιπα γιὰ τούς λόγους πού ἐπίσης ἀνέφερα παραπάνω.

Εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρων ἕνας σχετικὸς διάλογος Βενιζέλου – πρίγκιπα, πού ἀναφέρει ὁ δεῦτερος στίς «Ἀναμνήσεις» του (σελ. 74): Ὁ πρίγκιπας ὑποστήριζε ὅτι «δέν εἶναι ἐπιτετραμμένον νά κάμη ἕκαστος ἰδίαν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, ἀλλὰ ὅτι τοῦτο ἦτο ἔργον τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων καί τῆς Κυβερνήσεώς του». Ὁ Βενιζέλος ἐπὶ τούτων ἀντέταξε ὅτι δέ συμφωνοῦσε, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ἦτο «ἡ μόνη ἀρμοδία νά κατευθύνῃ τήν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν» καί «κατ' αὐτόν ἡ Κρήτη εἶχε τό δικαίωμα νά ἔχη ἰδίαν γνώμην εἰς ὅ,τι ἀφοροῦσε τό ἰδικόν της μέλλον».

Μπορεῖ νά ἀμφιβάλλει βέβαια κανεὶς ἂν ὁ Γεώργιος κατά τή συζήτησή του ἐκείνη μέ τόν Βενιζέλο εἶχε προσθέσει καί τήν Ἑλληνικὴ κυβέρνησι ὡς συναρμόδια μέ τό βασιλιά γιὰ τήν κατεύθυνση τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς. Γιατί ἦταν τότε κοινὸ μυστικό, ὅτι ὁ βασιλιάς Γεώργιος Α' εἶχε συγκεντρώσει στὰ χέρια του ἀποκλειστικὰ τὴ διαχείριση τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς καί ὅτι ἐνεργοῦσε, κατά τήν ἔκφραση τοῦ ἱστορικοῦ «ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς τοῦ πρωθυπουργοῦ καί τῆς κυβερνήσεώς του». Τὰ δέ δημοσιογραφικὰ φερέφωνα τῆς Αὐλῆς τῆς Χαλέπας διακήρυσσαν ὅτι ὁ μόνος ἀρμόδιος νά ρυθμίζει τήν ἐθνικὴ πολιτικὴ τῆς Κρήτης ἦταν ὁ πρίγκιπας καί κανεὶς ἄλλος δέν εἶχε τό δικαίωμα νά ἔχει γνώμη γι' αὐτή. Τό ἡμιεπίσημο δημοσιογραφικὸ ὄργανο τῆς Αὐλῆς τῆς Χαλέπας «Πατρίς», στήν ὁποία ἀρθρογραφοῦσε ὁ Ἰδιαίτερος Γραμματέας τῆς ἀρμοστείας (Παπαδιαμαντόπουλος), ἔγραφε στίς 17 Μαρτίου 1901: «Ἡ κυβέρνησις δέν ἔχει νά κάμη τίποτε ἀπολύτως μέ αὐτάς (τάς ἐπὶ τοῦ μέλλοντος δηλ. ἐλπίδας τοῦ Κρητικοῦ Λαοῦ) καί ἐν τῷ ζητήματι τῆς ἐθνικῆς τῆς νήσου ἀποκαταστάσεως ἡ γνώμη οἰουδήποτε συμβούλου δέν ἔχει μείζονα βαρύτητα τῆς γνώμης οἰουδήποτε ἀστοῦ καί ἡ γνώμη τῆς ὀλότητος τῆς κυβερνήσεως δέν ἔχει ἀξίαν μείζονα τῆς γνώμης τεσσάρων πολιτῶν τυχαίων».

Κατά τῆς ἀντιλήψεως αὐτῆς, ὁ Βενιζέλος ἔσπευσε νά συντάξει ἀμέσως καί νά ἐπιδώσει τήν ἐπομένη στὸν πρίγκιπα ὑπόμνημα διαμαρτυρίας. «Αἱ φράσεις αὐταὶ – ἔγραφε – φράσεις ἐμπνευσθεῖσαι ἢ τουλάχιστον

στον έπιδοκιμασθεΐσαι πρό τής δημοσιεύσεως των υπό του 'Ιδιαιτέρου Γραμματέως τής 'Υμετέρας Β. 'Υψηλότητος εγείρουσιν έν ζήτημα άρχής και έν ζήτημα προσωπικόν... Διεπόμεθα υπό Συντάγματος, άπορον δέ ποϋ δύναται νά στηριχθῆ τοιαύτη ιδέα, κατά τήν όποΐαν οί υπεύθυνοι Σύμβουλοι του 'Ηγεμόνος δέν έχουν δικαίωμα γνώμης επί του έθνικου μέλλοντος τής νήσου... 'Ο τόπος οϋτος, όστις μέχρι του σημερινού σημείου τής έθνικῆς αύτου εξέλιξεως, έφθασε δι' άπαραδειγματίστων άγώνων, οϋς συνεπλήρωσεν ή παρούσα γενεά, ή υπό του δημοσιεύματος χαρακτηριζομένη ως γενεά νάνων, (δέν) είναι άξιος τοιαύτης ύβρεως, ώστε νά κηρύσσεται ως δόγμα, ότι οί εκ των σπλάχνων αύτου λαμβανόμενοι υπεύθυνοι κυβερνηται, δέν έχουν δικαίωμα γνώμης επί του έθνικου μέλλοντος τής ίδιας αύτων Πατρίδος... Οί Κρήτες απέδειξαν έπαρκώς, ότι εγκλείουν εις τά στήθη των τόσον πϋρ ένθουσιασμού, όσον θά ήρκει νά μεταδώσουν έξ αύτου και εις τούς τυχόν άμβλύτερον έχοντας τό αΐσθημα τούτο εκ των έλευθέρων αδελφών...».

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ 16. Μαρτί 1919

Τυχεῖ Γενοῦ
 Εὐχεριστῶ δαρκωῖ δι' τῆς
 εὐχῆς σου ἐπὶ τῆς εὐσταθείᾳ
 καὶ 25 εὐσεύῃ καὶ εὐδοκίᾳ μου
 εἰς τὸ δόξασον. Ἐνὰ τελευτῶν
 κινήσῃς εὐχέσῃς αὐτοῖς ὅσοι
 ζούμεν καὶ μετ' ἡμῶν
 οἱ δικαίῃσι εἰρηνοφροσύνῃσι
 νὰ εἰμεθα ὑπερφυάσῃ
 καὶ ἐπὶ τῆς δόξῃ σου μετ' ἡμῶν
 Τυχεῖ τῆς
 Γεωργίου

Ἐπάντησις τοῦ Βενιζέλου σὲ γράμμα τοῦ Γιάννη Ποντικάκη γιὰ τὴν 25ῃ ἐπέτειο τῆς κηρύξεως τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Θερίου.

Στῆ συνέχεια τοῦ ἴδιου ὑπομνήματος ὁ Βενιζέλος ἀσχολήθηκε καὶ μέ τό μέγα προσωπικό του ζήτημα, τό ζήτημα ποῦ γέννησε ἡ ἔναρξι τῆς ἐναντίον του συκοφαντικῆς ἐκστρατείας ὡς δῆθεν θιασώτῃ τῆς «όριστικῆς», τῆς «μόνιμης» ἡγεμονίας τῆς Κρήτης. Ἰδοῦ τό ἱστορικό τῆς βδελυρῆς αὐτῆς συκοφαντίας: Λίγες μέρες πρὶν, στίς 23 τοῦ Φλεβάρη (1901), ἀπό τούς Γενικούς Προξένους τῶν Μ. Δυνάμεων ἐπιδόθηκε στόν Ὑπ. Ἄρμωστή τους διακοίνωσις μέ ἡμερ. 22.2.1901, καὶ μέ τὴν ὁποία οἱ Δυνάμεις δῆλωναν ὅτι «μολονότι εἶναι ἔτοιμοι νά ἐξετάσωσι συμπαθῶς πάσας τὰς πρὸς αὐτούς γενησομένης προτάσεις πρό τόν σκοπόν βελτιώσεως τῆς καταστάσεως τῆς Νήσου, ἔχουσιν ὁμόφωνον γνώμην ὅτι δέν δύναται ὑπό τὰς παρούσας συνθήκας νά κυρώσωσιν οἰανδήποτε τροποποιήσιν τῆς πολιτικῆς καταστάσεως ἐν τῷ πνεύματι τῷ ὑποδεικνυομένῳ ὑπό τῆς ἐκθέσεως τοῦ Πρίγκιπος Γεωργίου».

Ἡ διακοίνωσις αὐτή, ποῦ σῆμαινε καὶ ἀπόρριψις τῆς προτάσεως ποῦ εἶχε ὑποβάλει στίς Δυνάμεις μέσω Ρωσίας ὁ πρίγκιπας περὶ ἐφαρμογῆς στήν Κρήτην καθεστῶτος ἀνάλογου πρὸς τό (τότε) καθεστῶς τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Ἐρζεγοβίνης, «ἀπεγοήτευσε βαθύτατα» (τόν πρίγκιπα, ὅπως ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ στίς «Ἀναμνήσεις» του -σελ. 92), ὅπου στή συνέχεια ἀναφέρει (σελ. 93) ὅτι: ὅταν ἐπέδειξε τῇ Διακοίνωσι τὴν κυβέρνησι, ὁ Βενιζέλος «παρετήρησε μέ σαρκαστικό μειδιάμα: Ἡ ἀπάντησις αὐτῇ εἶναι ὁ δάκτυλος τῆς Θεΐας Προνοίας».

Άγανάκτησε τότε ο Γεώργιος για την υποδοχή που έκανε ο Βενιζέλος στην απόρριψη της προτάσεως εφαρμογής στην Κρήτη καθεστώτος Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, αισθάνθηκε – όπως λέει – «νά του άνεβαίνει τό αίμα στό κεφάλι» και προσθέτει: «Περιορίσθηκα νά του παραδώσω τήν Διακοίνωση τών Δυνάμεων και τόν παρεκάλεσα όπως έκ συμφώνου μετά τών συναδέλφων του, καταρτίσει τόν έν αυτή άναφερόμενον Πίνακα Προτάσεων προς βελτίωση τών συνθηκών της Νήσου, τάς όποιās αι Δυνάμεις ύπέσχοντο νά εξετάσουν συμπαθώς» (βλ. σελ. 94-95 τών «Άναμνήσεων»).

Στίς 22 του Φλεβάρη (1901) ύστερα από τήν παραπάνω Διακοίνωση τών Μ. Δυνάμεων και τήν έντολή του Άρμοστή σε μιά συνεδρίαση του Συμβουλίου του Άρμοστή (του ύπουργικού Συμβουλίου, θά λέγαμε σήμερα), συζητήθηκε «παρέργως» τό καθεστωτικό ζήτημα της Νήσου. Και ο Βενιζέλος τότε διατύπωσε τή γνώμη ότι, εφόσον στό τέλος της τριετούς άρμοστειακής περιόδου δέν επρόκειτο νά γίνη ή Ένωση, επιτακτικό ένθικό συμφέρον επέβαλλε νά μήν ανανεωθεί άπλως ή Άρμοστεια, αλλά νά γίνει ένα βήμα προς τά εμπρός με τήν εφαρμογή της έντελους άυτονομίας, με τήν όργάνωση πολιτοφυλακής (στρατού), και τήν απομάκρυνση τών διεθνών στρατευμάτων.

Τή γνώμη αυτή του Βενιζέλου έσπευσαν νά διαστρέψουν και νά παρουσιάσουν ως πρόταση έγκαθιδρύσεως «όριστικής» και «μονίμου» ήγεμονίας στην Κρήτη (με συνέπεια τόν άποκλεισμό της Ένώσεως) οι άνθρωποι της Αύλης της Χαλέπας, οι πραγματικοί ήγεμονιστές δηλαδή, με τήν έλπίδα ότι έτσι θά εξόντωναν πολιτικά τόν αντίτασο, άνυπότακτο και φιλελεύθερο πολιτικό.

Είναι άδύνατο νά γίνει στά στενά όρια του έντύπου άυτου λεπτομερής έξιςτόρηση της συκοφαντικής αυτής έκστράτειας της Αύλης της Χαλέπας κατά του Βενιζέλου, που κορυφώθηκε με τήν άπόλυσή του στις 18 του Μάρτη 1901 από τό αξίωμα του Συμβούλου της Δικαιοσύνης και συνεχίστηκε διευρυνόμενη με τήν άνατροπή του άριστου δικαστικού καθεστώτος της πρώτης διετίας της άρμοστειας και τή διαφθορά της Δικαιοσύνης, με τήν έκδίωξη από τίς δημόσιες ύπηρεσίες παντός βενιζελικού, με τόν έκφραυλισμό της Δικαιοσύνης, με τήν κατάργηση τών δημοτικών έλευθεριών, με τήν κατάλυση της έλευθεροτυπίας κλπ., κλπ.

Τά δημοσιογραφικά όργανα της Αύλης είχαν αποθρασυνθεί. Και ένα άπ' αυτά είχε τό θράσος και τήν άναίδεια νά ζητήσει, με σειρά άρθρων, και τήν ολοκληρωτική κατάργηση του Συντάγματος! «Μολών λαβέ» ήταν ή άπάντηση του Βενιζέλου με τόν «Κήρυκα» (7.6.1902): «Όπου – έγραφε – ή έξουσία άφαιρεί τάς λαϊκάς έλευθερίας διά πραξικοπήματος, εκεί άνοίγεται ή νόμιμος όδός τών έπαναστάσεων και διά της όδου ταύτης νικητής θά εξήρχετο ο ύπέρ τών έλευθεριών του άμυνόμενος λαός συντρίβων άνηλεώς πάσαν έναντίαν δύναμιν.»

Η άπάντηση αυτή του Βενιζέλου αποτέλεσε και προειδοποίηση προς τόν πρίγκιπα και τήν Αύλή του ότι, άν συνέχιζαν τήν άντιλαϊκή πολιτική των, τήν τελική άπάντηση θά τήν έπαιρναν με τά όπλα. Και τήν ίδια προειδοποίηση επανέλαβε ο Βενιζέλος στις 13 του Σεπτέμβρη 1902. Με άρθρο του στον «Κήρυκα» αξίωσε τήν άποκατάσταση του συνταγματικού πολιτεύματος και νά μήν προκαλείται ο λαός «εις άμυναν ύπέρ τών διά του Συντάγματος ήγγυημένων έλευθεριών του».

Ο πρίγκιπας όμως και ή Αύλή του ήσαν άμετανόητοι και άδιόρθωτοι. Παρασκεύαζαν έκλογές – παρωδία έκλογών νέας Βουλής...

Τότε ο Βενιζέλος, τό άπόγευμα της 10ης Μαρτίου 1905, βγήκε από τό σπίτι του της Χαλέπας, πήδησε σ' ένα άμάξι που συνάντησε πηγαίνοντας προς τά Χανιά, τράβηξε προς τίς Μουρινές και άπ' εκεί, προς τό Θέρισσο...

Στίς 25 του Μάρτη, κατέθηκαν στην Παναγιά τών Κεραμειών οι επαναστάτες. Έκει γιόρτασαν τήν Έθνική Έορτή και άπ' εκεί ο Βενιζέλος, άφου καταφέρθηκε κατά τών ανθρώπων της Αύλης της Χαλέπας και τών άυλοκολάκων που είχαν καθιερώσει για τόν πρίγκιπα τόν τίτλο του «άντιπροσώπου της Έθνικής Ίδέας έν Κρήτη», διακήρυξε: «Η Κρήτη δέν έχει άνάγκην άντιπροσώπων της Έθνικής Ίδέας. Τίτλος αυτής είναι οι άγώνες της».

Και πολύ σύντομα – τό Σεπτέμβρη του 1906 – με τήν απομάκρυνση του πρίγκιπα (12/9) από τήν Κρήτη και τή διάλυση της Αύλης της Χαλέπας, ο Κρητικός Λαός πήρε πάλι στά χέρια του τήν ένθική του ύπόθεση. Ο Βενιζέλος, οι συνεργάτες του και οι συναγωνιστές του είχαν κατεβεί από τά βουνά και επικεφαλής του Κρητικού Λαού συνέχισαν με πολιτικά πιά μέσα τήν άγωνιστική πορεία προς τήν Ένωση, ή Κρήτη απέκτησε νέο φιλελεύθερο Σύνταγμα, άνέκτησε τίς πολιτικές και δημοτικές της έλευθερίες, σημείωσε άλλεπάλληλα άποφασιστικά βήματα προς τήν Ένωση, από τό Σεπτέμβρη δε του 1908 ένα καθεστώς ούσιαστικής Ένώσεως, όργάνωσε στρατό (τήν Πολιτοφυλακή), άπαλλάχτηκε έτσι – όπως είχε προβλέψει ο Βενιζέλος – από τήν κατοχή τών ξένων στρατευμάτων και ο Κρητικός Λαός έζησε έλεύθερος και συνεχώς προοδεύων, μέχρι τό 1912, όποτε τό όνειρο της Ένώσεως έγινε πραγματικότητα με πραγματοποιιό τόν Έλευθέριο Βενιζέλο ως Πολιτικό και Έθνικό Ήγέτη όλων τών Έλλήνων.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΘΕΡΙΣΟΥ

(Πέμπτη 10.3.1905)

Τοῦ ΣΤΥΛ. Γ. ΠΑΝΗΓΥΡΑΚΗ
Γενικοῦ Ἐπιθαωρητοῦ Μ. Ε.

Ἡ προϊστορία τῆς ἐπαναστάσεως

Τά μάτια τῶν Χριστιανῶν τῆς Κρήτης στέγνωσαν ἀπό τά δάκρυα. Οἱ καρδιές χτυποῦσαν ὄχι ἀπό ἀγωνία ἀλλά ἀπό ἀγαλλίαση, γιατί οἱ προαιώνιοι κρυφοί πόθοι εἶχαν γίνοι εὐτυχισμένη πραγματικότητα. Τό πολύπαθο νησί, πού «τόσου ἀφέντες ἄλλαξε» χωρίς ὅμως ν' ἀλλάξει «καρδιά», ὕστερα ἀπό τόσων αἰῶνων δουλεῖα σέ ποικιλῶνιμοι κατακτητές, ἀνάπνεε τό μυρωμένο ἀέρα τῆς Ἐλευθερίας. Χαλάλι οἱ ποταμοὶ τῶν αἱμάτων πού χύθηκαν, ὕστερα ἀπό ἀπειρες θυσίες καί περισσότερα ὀλοκαυτώματα.

Τό νησί εἶχε προικιστεῖ ἀπό τίς Μεγάλες Δυνάμεις (ἄλλοι τίς λένε Προστάτιδες), μέ ἡμιαυτόνομο στήν πραγματικότητα πολίτευμα. Ἡγεμόνευε ὡς Ὑπατος Ἄρμοστής, ἐντολοδόχος τῶν Δυνάμεων, ὁ δευτερότοκος γιός τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἑλλάδας Γεώργιος, «ἄρραβῶνας» γιά τήν Ἑνωσῆ. Νέος, ὡραῖος, «πρίντσιπας», ὅπως ἔλεγαν στήν Κρήτη. Γραμματέας του, στήν πραγματικότητα εἰδικός σύμβουλος, ὁ Ἄνδρ. Παπαδιαμαντόπουλος, Γενικός Πρόξενος τῆς Ἑλλάδας στή Θεσσαλονίκη, διπλωμάτης καριέρας. Κακός σύμβουλος ὅμως.

Οἱ τέσσερις Μ. Δυνάμεις, Ρωσία, Ἀγγλία, Γαλλία καί Ἰταλία – ἡ Αὐστρία καί ἡ Γερμανία εἶχαν ἀποχωρήσει – μέ στρατιωτικά τους τμήματα εἶχαν ἀντικαταστήσει τόν τουρκικό στρατό καί διασφάλιζαν τήν τάξη. Στά Χανιά ἡ Ἰταλία, στό Ρέθυμνο ἡ Ρωσία, στό Ἡράκλειο ἡ Ἀγγλία καί στήν ἀνατολική Κρήτη ἡ Γαλλία. Ὁ Λουμπάνσκη τῆς Γαλλίας ἦταν Διοικητής τῶν Δυνάμεων στό διεθνή τομέα Χανίων. Ἀλληλοσυγκρουόμενα ὅμως τά συμφέροντα. Γιαυτό καί ἡ στάση τους κατά τήν ἐπανάσταση τοῦ Θερίσου ἦταν διαφορετική.

Ὅταν ὁ Γεώργιος, ἀρχηγός τοῦ Ναυτικοῦ τῆς Ἑλλάδας, ἀποβιθάστηκε στή Σούδα (9.12.1898), οἱ Χριστιανοὶ τόν ὑποδέχτηκαν σάν Θεό τους. Πενήντα χιλιάδες λαοῦ παραληροῦσαν κατά τό πέρασμά του ἀπό τή Σούδα ὡς τά Χανιά. Ἡ ἐπιθυμία του ἦταν νόμος. Ἦθελε ἡσυχία. Παρέδωσαν τά ὄπλα τους ὅταν τά ζήτησε. Ζήτησε τάξη, πειθαρχία, σεβασμό τῶν συνοίκων Μουσουλμάνων. Οἱ Κρήτες ἐγίναν ζηλευτό ὑπόδειγμα. Θέλησε ἐξουσίες. Τοῦ παραχώρησαν περισσότερες ἀπό ὅσες περίμενε. Τά πάντα γιά τόν «πρίντσιπα». Οἱ Χριστιανοὶ ἓνα μόνο ἤθελαν. Τήν Ἑνωσῆ. Γιαυτό καί δέχτηκαν τήν αὐτονομία ὡς μεταβατικό σταθμό. Γιαυτό καί ἔθελαν στή διάθεσή του ἀνεπιφύλακτα ὅλες τους τίς δυνάμεις.

Ἐνας ἀπό τούς ἀνθρώπους αὐτούς ἦταν καί ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος. Νεαρός δικηγόρος, ἐργατικός, δοκιμασμένος πολεμιστής, μεγάλης ἐπιμονῆς, ἐκκολαπτόμενος διπλωμάτης. Σύμβουλος (Ἐπιβουργός) ἐπί τῆς Δικαιοσύνης. Ταχύτητα ὀργάνωσε τήν ὑπηρεσία του καί ἔκαμε σύγχρονους, πρωτοποριακοὺς πολλές φορές, τούς Νόμους τῆς Κρητικῆς Πολιτείας. Καί βιαζόταν γιά τήν Ἑνωσῆ.

Ὁ Ἄρμοστής στά ταξίδια πού ἔκανε στήν Εὐρώπη ζητοῦσε καί αὐτός τήν Ἑνωσῆ. Ἦθελε ὅμως καί ἀνάκτορο στή Χανιά. Δέν τιμοῦσε ὅλους τούς ἀγωνιστές. Κατάργησε τήν ἐλευθεροτυπία. Δέ σεβόταν τούς αἰρετούς ἐκπροσώπους τοῦ λαοῦ, τούς βουλευτές. Διόριζε τούς Δημάρχους. Φερόταν ἀπολυταρχικά, περιφρονώντας τούς πάντες ἐκτός ἀπό τούς αὐλοκόλακες. Βέβαια στό ἰδιαιτέρο περιβάλλον του ὑπῆρχαν καί τίμιοι ἀγωνιστές καί πολιτικοὶ μέ ὑγιεῖς ἀρχές. Ἦταν εὐτυχῶς ἡ πλειοψηφία. Ἐκεῖνος ὅμως συμβουλευόταν τή μειοψηφία καί μάλιστα τούς ἀνεύθυνους. Τόν Παπαδιαμαντόπουλο π.χ. Δέν ἄργησαν λοιπόν νά φανοῦν τά πρῶτα «δυσοῖωνα» σύννεφα στόν πολιτικό ὀρίζοντα τῆς Κρήτης.

Ὁ Βενιζέλος ἀλλά καί ἄλλοι βλέπουν τόν «ὀλισθηρό» δρόμο πού ἀκολουθοῦσε ὁ Γεώργιος. Θέλησαν νά τόν βοηθήσουν. Ἐκεῖνος ὅμως τούς παρεξηγεῖ καί στήν ἀρχή τούς παραμερίζει, ἀλλά στό τέλος θέλει νά τούς ἐξευτελίσει καί νά τούς ἐξουθενώσῃ πολιτικά. Ἡ αὐλή τῆς Ρωσίας, μέ τήν ὁποία τόσους δεσμούς εἶχε ἀπό τή μητέρα του, τοῦ ἦταν παράδειγμα.

Θέλει λοιπόν ὁ Βενιζέλος τήν καλή ὀργάνωση τῆς αὐτονομίας. Γιαυτό, ὅπως εἶδαμε, ἐκσυγχρονίζεται ἡ νομοθεσία, ὑποστηρίζεται ἡ γεωργία, κόβεται κρητικό νόμισμα καί ἰδρύεται Τράπεζα Κρήτης. Προτείνεται ἐπίσης νά ἀντικατασταθοῦν τά ξένα ἀγῆματα μέ ντόπια πολιτοφυλακή ὑπό Ἑλληνες ἀξιωματικούς. Ὁ Βενιζέλος κατηγορεῖται ὅτι ἀκολουθεῖ γραμμῆ ἄλλη ἀπό τόν Ἡγεμόνα. Ἐχει τήν εὐθύτητα νά ὑποβάλῃ δύο φορές τήν παραίτησή του (6 καί 12 Μαρτίου), πού δύο φορές δέ γίνεται δεκτή. Γράφει ὅμως ἡ «Πατρίδα», (13.3.1901), ἐφημερίδα τῆς Ἄρμοστίας, τή γνώμη τοῦ Παπαδιαμαντόπουλου: «Ἡ γνώμη οἰουδήποτε Συμβούλου δέν ἔχει βαρύτητα πλειοτέραν τῆς γνώμης οἰουδήποτε ἀστοῦ καί ἡ γνώμη τῆς ὀλότητος τῆς Κυβερνήσεως, δέν ἔχει ἀξίαν μερίζονα τῆς γνώμης τεσσάρων πολιτῶν τυχαίων». Ὁ Γεώργιος δέν τόν ἀνακαλεῖ στήν κοινοβουλευτική τάξη, γιατί κι ὁ ἴδιος εἶχε διακηρύξει: «Οἱ ὑπεύθυνοι Σύμβουλοι δέν ἔχουν δικαίωμα γνώμης ἐπί τῆς ἐθνικῆς τοῦ τόπου ἐξελιξεως». Λίγες μέρες ἀργότερα (18.3.1901), παύεται ἀπό τή θέση τοῦ Συμβούλου, μέ ἰδιόγραφο ἔγγραφο τοῦ Γεωργίου. «Ἀπολύομεν αὐτόν». Ἄνοιχτή λοιπόν ἡ σύγκρουση. Τότε ὁ Βενιζέλος ἀπάντησε: «Ὡς ἓνας ἐκ τῶν 300.000 Κρητῶν δέν σᾶς ἐκχωρῶ τό δικαίωμά μου, ὥστε Σεῖς μόνος νά ρυθμίζετε αὐτοβούλως τήν ἐθνικήν πολιτικήν τοῦ τόπου». Πύρινα τά ἄρθρα του στόν «Κήρυκα», ὅπως ἐκεῖνα τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1901, μέ τό γενικό τίτλο, «Γεννηθῆτω φῶς». Κατηγορεῖται ὡς προδότης τῆς ἐθνικῆς ἰδέας (γραμμῆς), τῆς Ἑνώσεως δηλ. Τώρα πιά εἶναι ἀρχηγός τοῦ προοδευτικοῦ κόμματος, τοῦ Φιλελευθέρου (Ξυπόλητων), πού διεκδικοῦσε τήν ἐξουσία ἀπό τούς Συντηρητικούς (Καραβανάδες).

Παραμονές της επανάστασης

Ὁ ἀγώνας διεξάγεται μέ τά δημοσιογραφικά ὄργανα. Τήν «Πατρίδα» καί τή «Νέα Ἑρευνα» τοῦ Ἄρμωστῆ καί τόν «Κήρυκα» τοῦ Βενιζέλου. Αἴσθηση προξενεῖ τό «Μολών λαβέ» τοῦ Βενιζέλου στόν «Κήρυκα» τῆς 7.6.1902. Κατά τίς ἐκλογές τῆς 17.3.1903 ὁ Γεώργιος δέν εἶχε τή λεπτότητα νά τηρήσει τουλάχιστον τά προσχήματα. Πολιτεύεται ἀπροκάλυπτα καί περιοδεύει τήν Κρήτη, συνοδευόμενος ἀπό τό Μητροπολίτη Κρήτης Εὐμένιο (Ξηρουδάκη) πού καταγόταν ἀπό τά Σφακιά. Ὁ Βενιζέλος ἐλέγχει τόν Ἅγιο Κρήτης, πού τοῦ ὑποβάλλει μήνυση. Καταδικάζεται σέ δεκαπενθήμερη φυλάκιση γιά ἐξύβριση καί μεταφέρεται στίς φυλακές Ἴτζεδίν (Καλαμίου), γιά νά ἐκτίσει τήν ποινή του. Πολιτικοί φίλοι του μέ ἄμαξες, ἔφιπποι, ἀλλά καί πεζοί τόν συνοδεύουν. Δέν ἦταν μεταγωγή καταδίκου αὐτή. Ἦταν πολιτική θριαμβευτική πορεία. Ὁ «Κήρυκας» παύεται. Οἱ φίλοι τοῦ Βενιζέλου ὑποφέρουν. Ὁ Παρθένιος Κελαϊδῆς, ἱερωμένος ἀγωνιστής, καταδιώκεται. Ὁ Ἄντ. Γιάνναρης, καθηγητής Πανεπιστημίου, φυλακίζεται. Ἡ περιοδεία τοῦ Γεωργίου ὅμως ἔφερε τά ἀποτελέσματά της. Ἐκλέγονται μόνο ὁ Βενιζέλος καί 4 ὁπαδοί του. Τόν Αὐγουστο τοῦ 1904 ὁ Βενιζέλος δέ γίνεται δεκτός ἀπό τόν πρωθυπουργό τῆς Ἑλλάδας Γ. Θεοτόκη. Γυρίζει στά Χανιά καί μέ τούς δυσαρεστημένους ἰδρύει τήν «ἠνωμένην ἀντιπολίτευσιν». Δυό λοιπόν οἱ ἀντίπαλοι, πού μοιραῖα βαδίζουν πρός τήν ἀνοιχτή σύγκρουση.

Οἱ πρωταγωνιστές τῆς επανάστασης

- 1) Ἑλ. Βενιζέλος. Δικηγόρος περιωπῆς, πειστικός στά ἐπιχειρήματά του, ρήτορας, πολεμιστής, ἀλλά καί ἄνθρωπος τοῦ σαλονιοῦ κατά περίπτωσιν, 41 χρόνων, ἄτυχος στόν πρῶτο του γάμο μέ τή λατρευτή του Μαρία Ἐλευθερίου, πατέρας δυό ὄρφανῶν, τοῦ Κυριάκου καί τοῦ ἀείμνηστου Σοφοκλῆ, «ἐκκολαπτόμενος διπλωμάτης» ὅπως εἶδαμε.
- 2) Κ. Φούμης. Τῆς γνωστῆς οικογένειας, εἰδικός στά οικονομικά, πριγκιπικός στήν ἀρχή, δεξί χέρι τοῦ Βενιζέλου στήν «ἠνωμένην ἀντιπολίτευσιν».
- 3) Κ. Μάνος. Εὐπατρίδης, φαναριώτης (Ἕλληνας μέν τήν καταγωγήν, Κρήτης δέ τήν καρδίαν), ὅπως ἔλεγε, πλουσιότατος, γενναῖος χορηγός τῆς επανάστασης, ποιητής (περίφημη ἀκόμα καί σήμερα ἡ μετάφρασή του τῆς Ἀντιγόνης), πολεμιστής, ἀρχηγός «δυνάμεως κρούσεως», ἐκπρόσωπος τῆς Ἐθνικῆς Ἐταιρείας, ἀλυτάρχης στούς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες τοῦ 1896 καί χρηματοδότης τοῦ Ἱεροῦ Λόχου (1896). Τό 1897 εἶχε πολεμήσει στήν Κρήτη ἐπικεφαλῆς σώματος καί εἶχε ἐκλεγεί Δήμαρχος Χανίων καί κατόπιν Βουλευτής. Συγγενῆς τῶν Μαυρομιχαλαίων.
- 4) Ἰ. Παπαγιαννάκης. Ἀπό τά Περβολάκια Κισάμου, 72 χρόνων. Βέβαια συναθλητές ὑπάρχουν πάρα πολλοί, ἀλλά δέ μποροῦν νά ἀναγραφοῦν τά ὀνόματά των στόν περιορισμένο χῶρο ἑνός Λευκώματος.

Ἡ ἐπανάσταση

Οἱ πολλοί δυσφοροῦν γιά τή στάση τοῦ Γεωργίου προπάντων ὅταν στό τέλος τοῦ 1904 δέχτηκε μέ δυσαρέσκεια κάποιο ὑπόμνημα καί τήν ἐπιτροπή πού τοῦ τό ὑπέβαλε. Τόν Αὐγουστο ἡ ἀντιπολίτευση προκαλεῖ λαϊκές συγκεντρώσεις. Προκηρύσσονται βουλευτικές ἐκλογές γιά τίς 20.3.1905, ὥστε νά ἐκλεγοῦν 64 βουλευτές. Ὁ Γεώργιος θά διορίξει δέκα. Ἡ ἀντιπολίτευση συνιστᾷ στούς ὁπαδοὺς της ἀποχή. Σύγχυση. Ἀναταραχή.

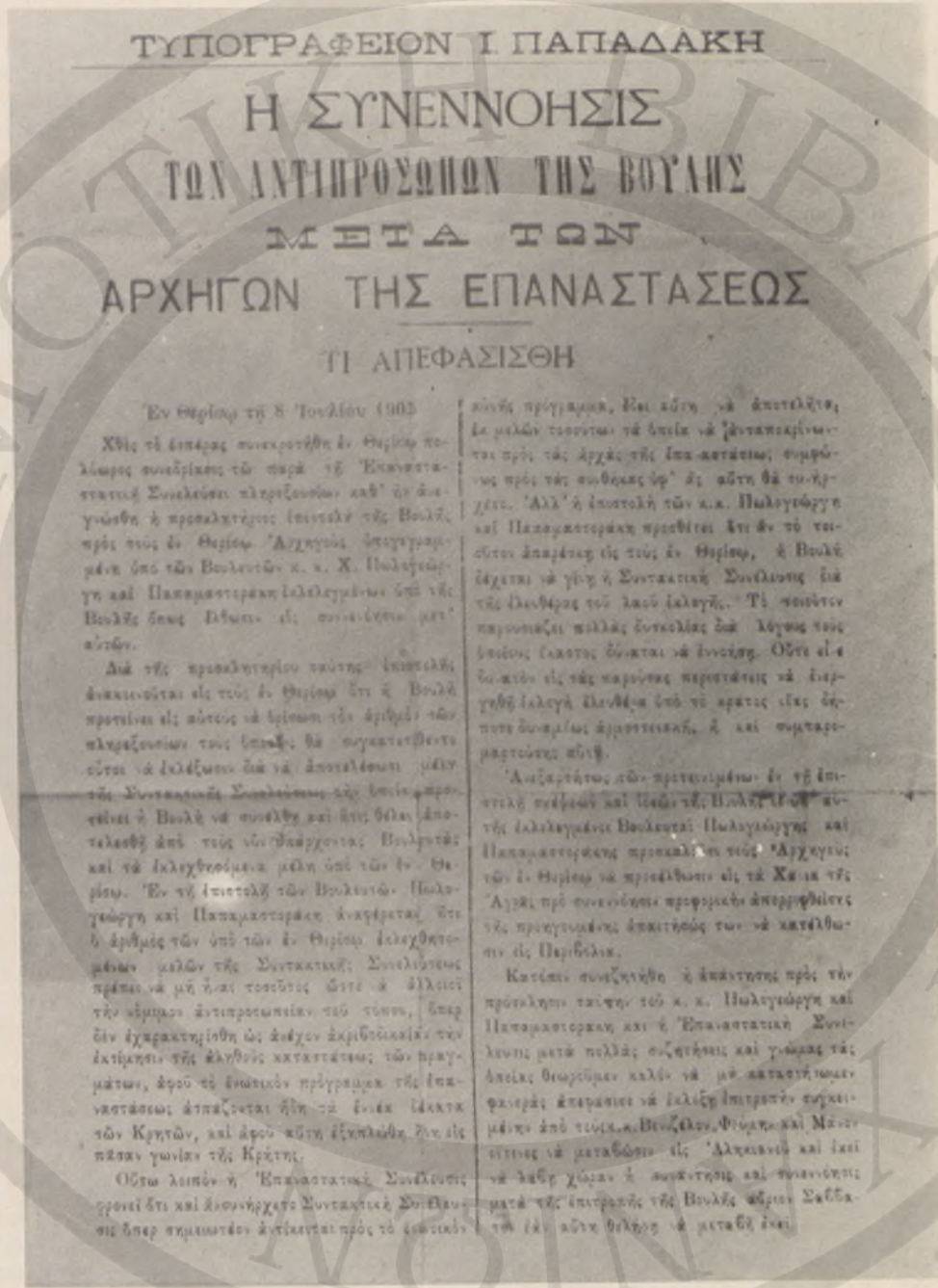
Ἡ ἀντιπολίτευση λοιπόν παίρνει τίς ἀποφάσεις της. Θά ἀρχίσει ἔνοπλο ἀγῶνα. Τόπο δέ ἐξόρμησις ὄρισε τό ὄρεινὸ ἀλλά καί ἱστορικὸ Θέρισο, γιά δυό κυρίως λόγους: 1) Ἀσφαλείας τῶν επαναστατῶν καί 2) Γιά τή μεγάλη ἐπιρροή τοῦ Βενιζέλου στούς Θεριστιανούς. Ἡ μητέρα του, τό γένος Πλουμιδάκη, καταγόταν ἀπό τό Θέρισο. Τό χωριό, πραγματικῆ ἀετοφωλιά, πατρίδα τῶν ἀδερφῶν Χάληδων, εἶχε συνοικιστεῖ ἀπό τούς τελευταίους Κρήτες καί Βενετσιάνους ἀγωνιστές, ὅταν τό νησάκι – φρούριο – τῆς παλιᾶς Σούδας παραδόθηκε στούς Τούρκους (1715). Εἶχε τρεῖς δυσκολότερες προσβάσεις. Τήν πρώτη ἀπό Β., δηλ. τό φαράγγι, μέ τό σημερινό δρόμο, πού τότε δέν ὑπῆρχε. Τή δεύτερη ἀπό Α., μονοπάτι, μέ τό ὅποιο ἐπικοινωνοῦσε μέ τά Κεραμειά, καί τήν τρίτη πρός Δ., πάλι μονοπάτι, μέ τό ὅποιο ἐπικοινωνοῦσε μέ τά χωριά Μεσκλά, Λάκκουσ, Φουρνέ. Οἱ επαναστάτες λοιπόν θά ἦταν ἀσφαλισμένοι καί ταυτόχρονα κοντά στήν ἔδρα τοῦ ἀντιπάλου τους. Οἱ ἐπιδιώξεις τους γνωστές ἀπό καιρό. 1) Ἡ Κρήτη νά ἀπαλλαχτεῖ ἀπό τό καθεστῶς τῆς διεθνοῦς κατοχῆς. 2) Ὁ Ἄρμωστῆς νά διορίζεται ἀπό τήν Ἑλληνική Κυβέρνηση καί 3) Ἡ Χωροφυλακή καί Πολιτοφυλακή νά διοικεῖται ἀπό Ἕλληνας ἀξιωματικούς. Τό Πρωτόκολλο τῆς 26.2.1905 τῆς «ἠνωμένης ἀντιπολιτεύσεως», ἦταν ἕνα ἀκόμα βῆμα πρός τήν ἐπανάσταση. Ἀξιοσημείωτο εἶναι πῶς ὁ Γάλλος Πρόξενος Μπλάν συμφωνοῦσε σχεδόν μέ τόν Βενιζέλο.

Ὁ Γεώργιος εἶχε κάποιες πληροφορίες γιά τά σχεδιαζόμενα καί λάβαινε τά μέτρα του. Ὁ Βενιζέλος γιά νά τόν παραπλανήσει ἀφήνει νά κοινολογηθεῖ ὅτι κάποια συγκέντρωση θά γινόταν στίς 14 Μαρτίου. Ἀλλά κινήθηκε στίς 10, ἡμέρα Πέμπτη. Τήν Τετάρτη 70 ἔνοπλοι διαρρέουν ἀπό τά Χανιά καί μπαίνουν στό Θέρισο. Τήν Πέμπτη, ἀπό πλησιόχωρα ἀλλά καί μακρινά σημεῖα εἶχαν συρρεῦσει 1.500 τόσα ἄτομα, ἀπό τά ὅποια τά μισά ἔνοπλα. Ἐπικεφαλῆς τους ἀρχηγοί, φίλοι τοῦ Βενιζέλου. Οἱ Βενιζέλος, Κ. Φούμης καί Μάνος προσέρχονται καί σχηματίζουν τήν τριανδρία. Ὁ Βενιζέλος ἔχει ὅλη τήν εὐθύνη καί τή διπλωματικὴ ἐκπροσώπηση. Ὁ Κ. Φούμης τά (ἀνύπαρκτα) οικονομικά. Τό ταμεῖο του συνεχῶς ἄδειο, ὅταν δέν προλάβαινε νά τό ἐνισχύσει ἡ γενναιοδωρία τοῦ Μάνου καί ἄλλων. Ὁ Κ. Μάνος τά πολεμικά, τήν κατά δύναμη ἐνίσχυση τοῦ ταμείου καί στή συνέχεια τή γραμματεία.

Τό Θέρισο ὀργανώνεται σέ στρατόπεδο. Φρούραρχος ἀναλαμβάνει ὁ Ἐμμ. Παπαδερὸς, δικηγόρος Χανίων, μέ ὑποφρουράρχους τόν Τρακάκη καί τόν καπετάν Λαθούρη. Ὄργανώνεται ὑγειονομικὴ ὑπηρεσία ἀπό τούς γιατροὺς Μπορόνα καί Κωστανταράκη ἀπό τήν Α. Κρήτη. Ἀρχηγεῖο τῶν επαναστατῶν τό σπίτι τοῦ Ρικούνη, σύντεκνου τοῦ Βενιζέλου. Χτίζεται φουρνος γιά νά βγάξει ψωμί γιά 1.500 ἄνδρες τῆ μέρα. Ἰδρύεται ἐργαστήριο γιά τήν κατασκευὴ χιλιῶν φυσισγιῶν ἡμερησίως. Ὄργανώνεται ἐπιμελητεία μέ προωθημένα κέντρα ἀνεφοδιασμοῦ τά χωριά Μεσκλά, Καλύβες Ἀποκορώνου καί Κολουμπάρι Κισάμου. Ἀλλά κύριο μέλημα τοῦ Βενιζέλου ἦταν ἡ ἐπέκταση τῆς επανάστασης σέ ὅλη τήν Κρήτη, ἡ ἐπιβολὴ τῆς τάξεως καί τῆς πειθαρχίας, ὁ ἀνεφοδιασμός σέ τροφίμα καί πυρομαχικά καί ἡ διατήρηση καλῶν σχέσεων μέ τίς Μ. Δυνάμεις. Τά ξημερώματα τῆς Πέμπτης, 10ης Μαρτίου, βρέθηκαν τοιχοκολλημένες στά

Χανιά δύο ειδών επαναστατικές προκηρύξεις. Ἡ μιά καλοῦσε τὸ λαὸ νὰ βοηθήσει τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν κατάλυση τῆς Ἀρμοστείας καὶ τὴν Ἑνωσὴ τῆς Κρήτης μετὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἄλλη ἀπευθυνόταν στὴ Χωροφυλακὴ.

Στὸ μεταξύ ἡ ἐπανάσταση κάνει στὸ Θέρισο τὰ πρῶτα τῆς βήματα. Στὸ βυζαντινὸ ἐκκλησάκι τοῦ Ἁγ. Γεωργίου συνέρχονται ἀρχηγοὶ καὶ λαός, ἔνοπλος ἢ ὄχι, καὶ τελοῦν δοξολογία. Εὐλογεῖται ἡ ἑλληνικὴ σημαία καὶ ὑψώνεται σὲ κάποια βραχὴ προεξοχή, γνωστὴ σήμερα. Τιμητικὰ τὴ φρουροῦν μπαρουτοκαπνισμένοι πολεμιστῆς. Ὁ γέρο Ἰ. Παπαγιαννάκης διαβάσει μιά καλογραμμὴν διακήρυξη. Ἀγορεύει ὁ Βενιζέλος πού συναρπάζει τὰ πλήθη. Ὑπογράφεται ψήφισμα πού στὶς 12/3 ὑποβάλλεται στὴν Κρητικὴ Κυβέρνηση καὶ στοὺς ἀντιπροσώπους τῶν Μ. Δυνάμεων στὰ Χανιά. Ἡ ἐπαναστατικὴ Συνέλευση συγκροτεῖται σὲ σῶμα. Πρόεδρος ὁ Ἰ. Παπαγιαννάκης. Ἀντιπρόεδρος ὁ Μ. Χατζάκης ἀπὸ

Ἐκτακτὸ παράρτημα πού βγήκε στὰ Χανιά, ἀναφερόμενο σὲ γεγονὸς τῆς Ἐπανάστασεως.

τὸ Ἡράκλειο. Γραμματέας ὁ Κ. Μάνος. Ἐπί τῆς ἀλληλογραφίας ὁ Γ. Μαρκαντωνάκης. Μυστικὸς ταχυδρόμος ὁ ἀνθωπώλης τῶν Μουριγιῶν Μπατός. Στὴν Ἀθήνα ὁ Κλ. Μαρκαντωνάκης εἶναι ὁ «ἐπὶ τοῦ τύπου καὶ τῶν δημοσίων σχέσεων». Παίρνει ἀπὸ τὴν Κρήτη κρυπτογραφικὰ μηνύματα, τὰ ἀποκρυπτογραφεῖ καὶ τὰ διοχετεύει στὸ φιλικὸ ἀθηναϊκὸ καὶ διεθνὴ τύπο. Ἡ τριανδρία Βενιζέλος, Κ. Φούμης καὶ Μάνος κινοῦν τὰ νήματα. Ὁ Βενιζέλος μάλιστα «πρῶτος μετὰ τῶν ἴσων» ἀλλὰ καὶ «πρῶτος ὄλων». Στὶς 12/3 νέα προκήρυξη (ἡ αὐτονομία εἶναι μεταβατικὸς σταθμὸς, τὸ νόθο κατασκευάσμα κράτησε πολὺ, οικονομικὲς σπατάλες – 200.000 χρυσῆς δρχ. ἦταν ἡ ἐτήσια χορηγία τοῦ Γεωργίου – κηρύσσεται πάλι ἡ Ἑνωσὴ, ἀναγνωρίζονται οἱ ἐκτός τοῦ Θέρισου Ἀρχές, φροντίδα γιὰ τὴν τήρησιν τῆς δημοσίας τάξεως).

Ἡ ἐθνικὴ γιορτὴ γιορτάστηκε ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτες μὲ ἐνθουσιασμό στὴν Παναγιά τῶν Κεραμειῶν. Πλήθη ἀπὸ τὰ Χανιά καὶ τὰ γυρὸχώρα συνέρρευσαν. Ὁ Βενιζέλος γοητεῖται καὶ ἐνθουσιάζει. Συνιστᾷ τάξη, πειθαρχία, σεβασμὸ τῶν Μουσουλμάνων. (Γιαυτὸ φαίνεται οἱ ἀντίπαλοί του κυκλοφόρησαν κάρτα τοῦ Βενιζέλου μὲ τουρκικὸ φέσι). Ὁ Φούμης μιλάει γιὰ τὰ οἰκονομικά. Κατὰ τὴν ἐπιστροφή στὰ Χανιά συγκεντρώνονται στὸ πεδίο τοῦ Ἄρεως καὶ διαλύονται ἡσυχᾶ.

Σιγὰ σιγὰ συρρέουν ἀρχηγοὶ μὲ τοὺς ἐνόπλους τοὺς ἀπὸ ὅλη τὴν Κρήτη. Σελινιώτες, μὲ τὸν Σπ. Φούμη, Ἄκρωτηριανοὶ μὲ τὸν Ν. Πιστολάκη, Κεραμειανοὶ μὲ τὸν Καλογερῆ, Ἀποκορωνιώτες μὲ τὸν Ἄνδρ. Κακούρη, Κισαμίτες μὲ τὸν Μαρη. Στὶς Μένιες φτάνουν τὰ πρῶτα ὄπλα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Ποιὸς νὰ πρωτοεφοδιαστῆ;

Φύλλο τῆς ἐφημερίδας «Τὸ Θέρισο» ποὺ ἐκδιόταν τὴν περίοδο τῆς Ἐπαναστάσεως.

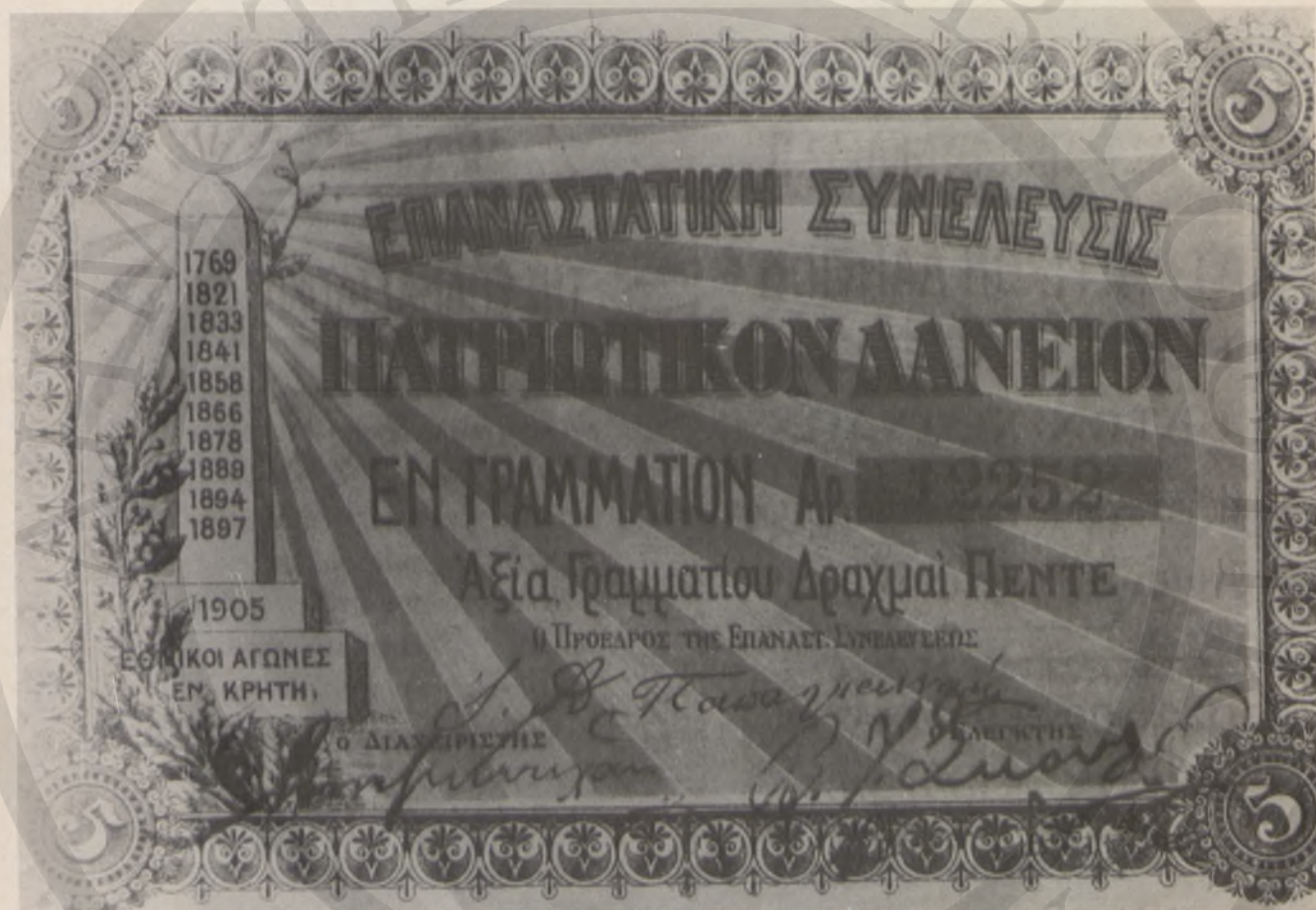
Οἱ πρῶτες ἀντιδράσεις

Ὁ Γεώργιος μένει κατάπληκτος. Τηρεῖ σὲ ἐπιφυλακὴ τὴ Χωροφυλακὴ. Ζητᾷ ἀπὸ τὰ διεθνή ἀγῆματα νὰ τηρήσουν τὴν τάξη. Τάσσει προθεσμία 36 ὥρῶν γιὰ νὰ καταθέσουν οἱ ἐπαναστάτες τὰ ὄπλα. Ἡ προθεσμία περνᾷ χωρὶς κανένα ἀποτέλεσμα. Ἐκδίδονται ἐντάλματα συλλήψεως τῶν Βενιζέλου, Φούμη, Μάνου. Κλείνονται οἱ πύλες τῶν πόλεων καὶ ἐλέγχονται ὅσοι μπαίνουν καὶ προπάντων ὅσοι θέλουν νὰ βγοῦν. Γίνονται καὶ οἱ πρῶτες συλλήψεις στὰ Χανιά. Οἱ ἀδερφοὶ Μαρκαντωνάκηδες, ὁ Εὐάγ. Βαρούχας κ.ἄ. συλλαμβάνονται ψάλλοντας τὸν ἐθνικὸ ὕμνο. Ἐπιβάλλεται λογο-

κρίση. Τά ταχυδρομεία καί τηλεγραφεία τά ἐλέγχει ὁ διεθνὴς στρατός. Ἀπαγορεύονται οἱ συγκεντρώσεις καί ὅμως γίνονται συλλαλητήρια καί ἐνόπλιον μάλιστα στίς πόλεις καί στά κεφαλοχώρια. Ἡ ἀρμοστειακὴ μηχανὴ χάνει τὸν κανονικὸ ρυθμὸ λειτουργίας της. Ἡ Κυβέρνηση τῶν Ἀθηνῶν μαθαίνει γιὰ τὴν ἐπανάσταση τῆς Κρήτης ἀπὸ ἀλλεπάλληλα τηλεγραφήματα τοῦ Παπαδιαμαντόπουλου. Ὁ βασιλιάς Γεώργιος Α΄ ἀνησυχεῖ γιατί βρέθηκε στὴν Κρήτη ἡ βασίλισσα Ὀλγα, ἡ μητέρα τοῦ Ἀρμοστή.

Ἡ ἐπανάσταση ἐπεκτείνεται

Στὴν Ἀθήνα Κρητικοὶ καί ἄλλοι συγκροτοῦν αὐθόρμητο συλλαλητήριον παρὰ τὴν ἀπαγόρευση τῆς Κυβερνήσεως Δελγιάννη. Τὸ Ἡράκλειο προσχωρεῖ μετὰ τὴν ὁμιλίαν τοῦ Ἰ. Σφακιανᾶκη (12/3), σὲ τὸ ναὸ τοῦ Ἁγ. Μηνᾶ καί τὴ συμμετοχὴ τοῦ Ἐμμ. Πολυχρονίδη. Τὸ Ρέθυμνο κινεῖται ἀπὸ τὸν Ἰ. Τσουδερό, τὸν Ἐπίσκοπον Διον. Καστρινογιαννάκη καί τὸν Πετυχᾶκη. Τὸ Μυλοποτάμο ἀπὸ τὸν Μπινάρη. Ὁ Ἁγ. Νικόλαος ἀπὸ τὸν Μ. Σφακιανᾶκη. Τὸ Λασιθὶ ἀπὸ τὸν Γιαμαλάκη καί τὸν Ἐπίσκοπον Πέτρας. Ἡ Ἱεράπετρα ἀπὸ τὸν Μαρκόπουλο. Ἡ Σητεία ἀπὸ τὸν Φουνταλίδη. Ἡ Κρήτη λοιπὸν ἀναστατῆ ἢ καλύτερα ἐπαναστατημένη. Στίς πόλεις γίνονται συλλαλητήρια. Οἱ Ἀρμοστειακοὶ εἶναι λίγοι καί διστακτικοί. Τά

Πατριωτικὸ γραμμάτιον ποῦ ἔκοψαν οἱ Ἐπαναστάτες τοῦ Θερίσου.

διεθνή ἀγῆματα παρακολουθοῦν ἀπλῶς τὴν κατάστασιν, τουλάχιστον πρὸς τὸ παρόν.

Οἱ προσχωρήσεις ἀθρόες. Τά λαοψηφίσματα γιὰ τὴν Ἐνωσιν πολλά. Στίς 11/3 τῶν Δήμων Καντάνου, Παλαιοχωρᾶς καί Σαρακήνας. Στίς 16/3 τῶν Δήμων Χαλέπας, Ἀκρωτηρίου, Κολυμβαρίου, Δρομονέρου, Ἀτσιποπούλου, Ρουστικῶν. Στὴ συνέχεια Γαβαλοχωρίου, Ἀρκαδίου, Ἀνωγειῶν, Ἰ. Μονῆς Ἀσωμάτων, Περάματος Μυλοποτάμου κλπ.

Στίς 7.4.1905 ἡ Κρητικὴ Βουλὴ κηρύσσει τὴν Ἐνωσιν. Ὁ Γεώργιος προσέρχεται σὸ Βουλευτήριον μὲ κάθε ἐπισημότητα. Μουσικὴς, τιμητικὰ ἀποσπάσματα, ἀγιασμός, πλῆθος λαοῦ. Ὁ Γεώργιος κηρύσσει τὴν ἔναρξιν καί ἀπέρχεται. Ὁ Ξηρᾶς μέσα σὲ παραλήρημα ἐνθουσιασμοῦ διαβάσει τὸ ψήφισμα γιὰ τὴν Ἐνωσιν. Στὸ μεταξύ μερίδα τοῦ ἀθηναϊκοῦ καί ξένου τύπου ἐκφράζεται κολακευτικὰ γιὰ τὴν ἐπανάσταση. Ἀλλὰ καί ἡ νεολαία τῆς Κρήτης μετέχει στὸν ἐθνικὸ αὐτὸ ἀγῶνα. Μαθητὲς τοῦ Γυμνασίου Χανίων ἀνέβηκαν ὅπλιστοι σὸ Θερίσιο. Ἄλλοι ἐκδίδουν τὴ χειρόγραφη ἐφημερίδα «Ἰδη» στὴ Χαλέπα. Πολλοὶ ἀφήνουν τὸ Πανεπιστήμιον καί κατεβαίνουν στὴν Κρήτη. Μαθητὲς τῆς Σχολῆς Βάμου βοηθοῦν τοὺς ἐπαναστάτας.

Ἡ ἐπανάσταση ὀργανώνεται

Πρῶτο μέλημα τῆς ἐπανάστασης ἦταν ἡ ἀπόλυτη τήρησις τῆς τάξεως, δεῦτερον τὰ οἰκονομικά. Βέβαια τὸν πρῶτον λόγον εἶχε ἡ ἐπικράτησις καί ἡ ἀποφυγὴ συγκρούσεως μὲ τίς προστάτιδες Δυνάμεις. Γιὰ τὴν τάξιν διορίζει φρουράρχους,

ὅπως τὸν Τερεζάκη στὴν Κίσαμο, τὸν Ἀλιφιέρη στό Κακοδίκι, τὸν Ἀρτεμάκη στὸν Πελεκάνο, στὴν ἐπαρχία Ρεθύμνης τὸν Ἀθάτσο, στὰ Ρούστικα τὸν Ἡλιομαρκάκη κ.ἄ. Γιὰ τὰ οἰκονομικὰ εἰδικούς ὑπαλλήλους στὶς Βουκολιές, στό Κολυμπάρι, στὴν Κίσαμο καὶ ἄλλοῦ μέ αὐστηρές διαταγές ὥστε νὰ μὴ χάνονται οἱ πολύτιμοι τελωνειακοὶ δασμοί. Γιὰ τὴν τάξη ἐξουσιοδότησαν τὸν Μάνο νὰ καταρτίσει εἰδικὸ σῶμα ἐπιλέκτων ὥστε καὶ δύναμη κρούσεως νὰ εἶναι στὴν ἀνάγκη καὶ ἐπίδειξη ἰσχύος νὰ μποροῦν νὰ κάνουν. Ὁ ποιητὴς μας καὶ πυργοδεσπότης τῆς Πελεκαπίνας ἀναδείχτηκε ἀριστοτέχνης. Ἦταν «πανταχοῦ παρών» ὅπου ἡ ἀνάγκη τὸ ζήτησε καὶ βοήθησε σὲ δύσκολες στιγμές, χωρὶς νὰ χυθεῖ ἀδερφικὸ αἷμα, μέ ἐξαίρεση τὸ Ἀτσιπόπουλο, ὅπου πολέμησε μέ τὸ σῶμα του μέχρι τὸ τελευταῖο του φυσίγγιο.

Συγκρούσεις

Παρόλη τὴν καλὴ θέληση τῶν ἐπαναστατῶν δὲν κατορθώθηκε νὰ μὴ χυθεῖ ἀδερφικὸ αἷμα. Ὁ πρίγκιπας ἦταν εὐέξαπτος, πείσμονας καὶ χαρακτηριζόταν γιὰ «νεανικὴ ἀκράτεια γλώσσης» ὅπως ἔγραφαν. Ἐπειτα οἱ ἐπαναστάτες πλήγησαν καὶ τὶς φιλοδοξίες του νὰ ὑπηρετήσει τὴν Κρήτη. Κινητοποιεῖ λοιπὸν τὴ Χωροφυλακὴ καὶ τὰ διεθνῆ ἀγήματα. Στὶς 10/3 ἀπόσπασμα Χωροφυλακῆς, ἐνισχυμένο μέ Ἴταλους καραμπινιέρους, ὅλους ὑπὸ τὸ μοίραρχο Μπιεμόντε, προσ-

Δεύτερα ἔκδοσις γραμματοσήμων τῆς ἐπαναστάσεως 1905.
Seconde édition des Timbres-poste de la Révolution de 1905

Γραμματόσημα τοῦ Θέρισου σὲ παλιὰ κάρτ ποστάλ.

παθεῖ χωρὶς ἐπιτυχία νὰ μπεῖ στό Θέρισσο. Σύγκρουση κατὰ τὴν ὁποία θρηνήσαμε δυὸ τραυματιῆς χωροφύλακες πού πέθαναν. Στὶς 16 Ἀπριλίου στὶς Βουκολιές. Στὶς 3 Ἰουνίου στό Βάμο καὶ στό Καστέλλι Κισάμου. Στὶς 12 στό Ἴτζεδίν (Καλάμι). Στὶς 19 στὸν Πλατανιά Κυδωνίας. Στὶς 21 στὶς Μαργαρίτες Μυλοποτάμου. Στὶς 20 Ἰουλίου στό Καστέλλι Κισάμου. Τὴν 1η Αὐγούστου στὶς Καρές Ρεθύμνης. Στὶς 2 στό Ἀτσιπόπουλο. Στὶς 10 στὴν Κίσαμο καὶ στὶς 29 Σεπτεμβρίου στὴ Γεωργιούπολη. Οἱ Μ. Δυνάμεις τήρησαν διαφορετικὴ στάση ἢ καθεμίᾳ. Οἱ Ἴταλοὶ συμπαθοῦσαν. Περίπου τὸ ἴδιο καὶ οἱ Γάλλοι. Οἱ Ἀγγλοὶ ἦταν διστακτικοί. Οἱ Ρῶσοι ἀνελέητοι. (Τὸ ρωσικὸ πολεμικὸ «Χάμπρι» βομβάρδιζε τὰ παράλια πού μποροῦσε). Ὁ διοικητὴς τους Οὐρμπάνοβιτς μᾶς θέρισε στό Ἀτσιπόπουλο καὶ χτύπησε μάλιστα καὶ τὴ Γεωργιούπολη, στὴν Ἰταλικὴ ζώνη. Ἄν ὁ Μάνος εἶχε φυσίγγια στό Ἀτσιπόπουλο, θά πλήρωναν οἱ Ρῶσοι καὶ ὄχι οἱ Κρήτες. Ἐδῶ ἔπεσε καὶ ὁ καπετάν Σταυριανὸς Μπίρης.

Ἡ συμβολὴ τῆς Χωροφυλακῆς

Εἶναι χρέος τιμῆς καὶ ξεκαθαρίσουμε τὴ θέση τῆς Κρητικῆς Χωροφυλακῆς. Τὴν πρώτη στιγμῆ, ἀπὸ καλῶς νοουμένη ἔννοια τοῦ καθήκοντος, ὑπῆρξε διστακτικὴ. Ἀμέσως ὅμως ἄρχισαν οἱ προσχωρήσεις ἀνδρῶν, ἀξιωματικῶν καὶ σταθμῶν ὀλόκληρων. Τὴν ἀξιόλογη συμβολὴ τῆς ἀποδεικνύει τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἀρμοστειακοὶ καταδίκασαν πάρα πολλούς ἀπὸ τῆς ποιῆς τῶν ἰσοθίων μέχρι μικροτέρων ποινῶν. Οἱ ἄλλοι θρέθηκαν μεταξύ δύο πυρῶν. Τί νὰ ἔκαναν; Πάντως ἡ

επανάσταση και αναγνώρισε τη θετική συμβολή τους και αγωνίστηκε ως την τελευταία στιγμή να αλαφρώσει τη θέση τους.

Ἡ τελευταία περίοδος

Στήν Κρήτη λοιπόν είχαμε δύο κράτη. Τήν Ἀρμιοστεία, τῆς ὁποίας ἡ ἔκταση περιοριζόταν στίς τρεῖς μεγάλες πόλεις καί μικρά τμήματα τῆς ὑπαίθρου, καί τήν ἐπανάσταση, ἀπλωμένη σ' ὅλο τό νησί μέ πολλούς ὀπαδοῦς τῆς καί μέσα στίς πόλεις. Οἱ Μ. Δυνάμεις, γιά λόγους διαφορετικούς ἢ καθεμιά, ἀντιδρῶν στό αἶτημα τῆς Ἐνώσεως καί εἶχαν κηρύξει τό στρατιωτικό νόμο (17.6.1905). Βλέπουν ὅμως καί τήν πραγματικότητα. Ὅτι ἡ ἐπανάσταση εἶχε ἐπιβληθεῖ. Ὅτι εἶχε ὀργανώσει κράτος εὐνομούμενο, μέ πολιτικές καί στρατιωτικές ἀρχές. (Ἀξιόλογη ἡ ὀργάνωση τῆς ταχυδρομικῆς ὑπηρεσίας μεταξύ Ρουσίκων καί Θερίσου μέ ἐνδιάμεσο σταθμό στό Νίπος Ἀποκορώνου). Ὅτι ἐξέδωσε ἐφημερίδα «Τό Θερίσο», γραμματόσημα δύο φορές καί πατριωτικό δάνειο 100.000 δρχ. Ὅτι οἱ Μουσουλμάνοι ἦταν εὐχαριστημένοι ἀπό τή νέα κατάσταση. Ὅτι ὁ πρίγκιπας ἦταν ἀμετακίνητος στήν ἀρχική του θέση ὀργανώνοντας τούς «Δημοφρουρούς».

Τό τέλος

Ἀρχίζουν λοιπόν συνομιλίες μέ τούς ἐπαναστάτες. Στό Φουρνέ, στό Θερίσο, στό Καλαμίτσι. Στίς 2/11/1905 στήν Ἱ. Μονή τῶν Μουρνιῶν ὁ Βενιζέλος συναντᾶται τρεῖς ὥρες μέ τούς προξένους καί ὑπογράφεται τό Πρωτόκολλο, μέ τούς ὅρους: 1) Νά παραδώσουν οἱ ἐπαναστάτες 700 ὄπλα. 2) Νά ἀναχωρήσουν ἀπό τήν παλιά Σούδα οἱ λιποτάκτες χωροφύλακες. 3) Νά ἀφοπλίζονται καί διαλύονται τά σώματα τῶν Δημοφρουρῶν. Στήν ἐξεύρεση τῆς λύσεως βοήθησαν πολύ ὁ διοικητής τῶν γαλλικῶν δυνάμεων Λουμπάνσκη καί ὁ Ἄγγλος Χόβαρτ, «πρῦτανις τοῦ συμβουλίου τῶν προξένων». Οἱ ἐπαναστάτες τηροῦν τούς ὅρους, δυσκολεύονται ὅμως νά βροῦν τά 700 ὄπλα. Ἐπιστρέφουν στά Χανιά κατά μικρές ὁμάδες καί χωρίς ἐπίδειξη. Οἱ ἀρμιοστειακοί δειχνουν ἀνεκτικότητα. Ἡ Κρητική Βουλή εἶχε περικόψει πολλά προνόμια τοῦ πρίγκιπα. Στίς 27.11.1905 οἱ Βενιζέλος καί Παπαγιαννάκης πηγαίνουν σχεδόν κρυφά στήν Ἀθήνα γιά νά ἀποφύγουν τίς πανηγυρικές ἐκδηλώσεις. Γύρω στά Χριστούγεννα ὁ Παπαδιαμαντόπουλος φεύγει γιά τήν Ἀθήνα.

Ζημίες καί κέρδη

Ἡ διχογνωμία, ἡ ἀναταραχή, οἱ συγκρούσεις πού ἔγιναν καί ἡ ἀναπόφευκτη στασιμότητα στήν οἰκονομία τῆς Κρήτης, εἶναι χωρίς ἀμφισβήτηση ζημία. Ἀλλά τό μεγάλο κέρδος εἶναι ὅτι ἡ ἐπανάσταση ἔκανε τό τελευταῖο βῆμα πρὸς τήν Ἐνωσῆ. Τό Φεβρουάριο τοῦ 1906 κατεβαίνει στήν Κρήτη διεθνῆς ἐξεταστική ἐπιτροπή μέ ἐπικεφαλῆς τόν Ἄγγλο πρόξενο Ἐδουάρδο Λῶ καί εισηγεῖται μεταξύ ἄλλων καί τά ἑξῆς: 1) Ἡ Κρητική Χωροφυλακή καί Πολιτοφυλακή νά τελοῦν ὑπό Ἑλληνες ἀξιωματικούς. 2) Τά δύο σύννοικα στοιχεῖα, Χριστιανοί καί Μουσουλμάνοι, νά ἔχουν ἴσα δικαιώματα. 3) Νά ἀνακληθοῦν τά διεθνή στρατεύματα. 4) Νά ἀναθεωρηθοῦν ὀρισμένα ἄρθρα τοῦ Συντάγματος. Στίς 2.9.1906 ὁ βασιλιάς ἀποκτᾶ τό δικαίωμα νά ὑποδεικνύει τόν Ὑπατο Ἀρμιοστή. Στίς 11/9 ὁ Γεώργιος μέ διάγγελμά του ἀποχαιρετᾶ τούς Κρήτες. Στίς 12/9 ἐπιβαίνει τοῦ θωρηκτοῦ «Ψαρά» καί «δραπετεύει» κυριολεκτικά ἀπό τά «Νταμπακαριά» τῆς Χαλέπας. Πῶς ἦλθε καί πῶς ἔφυγε! Σάν Μεσσίας στίς 9.12.1898 καί σάν κατάδικος στίς 12.9.1906. Οἱ Κρητικοί τόν λάτρεψαν, ἀλλά σάν εἶδαν τό σατραπισμό του καί τή διάθεσή του νά ποδοπατεῖ κάθε μορφῆ κοινobουλευτισμοῦ τόν «ἔβγαλαν ἀπό τήν καρδιά» τους, τόν θέρωσαν ξένο σῶμα, ἀντέδρασαν δυναμικά καί τελικά τόν ἀπομάκρυναν. Ὁ Ζαῖμης φτάνει στά Χανιά ὡς Ὑπατος Ἀρμιοστής (18.9.1906) καί δίνει γενική ἀμνηστία, ἀκόμα καί στούς χωροφύλακες πού λιποτάχτησαν.

Πρωθῆθηκε λοιπόν τό ἐθνικό θέμα τῆς Ἐνώσεως. Ἀποκαταστάθηκε ὁ κοινοβουλευτισμός μέ ὅλα τά καλά του. Ἐξουδετερώθηκαν οἱ μύχιες βλέψεις ἐπὶ τῆς Κρήτης τῶν Μ. Δυνάμεων. Οἱ Κρητικοί ἀποκτοῦν «ὄμοψυχία», γιά νά χρησιμοποιήσουμε σύγχρονο ὄρο. Ἡ ἐλευθεροτυπία ἀνθεῖ μέ τήν καλή σημασία τῆς. Τά κλονισμένα οἰκονομικά τοῦ νησιοῦ ὀρθοποδοῦν. Ἡ ἀσφάλεια καί ἡ τάξη ἐμπεδώνονται. Οἱ Μουσουλμάνοι, πού μέ τήν κάθοδο τοῦ Γεωργίου ἔφυγαν ἀπό τό νησί, σταματοῦν γιατί νιώθουν νά πνέει γύρω τους ἄνεμος ἰσοπολιτείας. Γιγαντιαία τά βήματα πρὸς τά μπρός. Ὁ Βενιζέλος δικαιώνεται.

Σήμερα, 75 χρόνια ἀπό τή μεγάλη καί σωτήρια γιά τήν Κρήτη καί τό ἔθνος ἐπανάσταση, στρέφουμε εὐλαβικά τή σκέψη μας στό κακοτράχαλο Θερίσο, πού στή βραχῶδη καί γυμνή ἀπό ὑλικά ἀγαθὰ ἀγκαλιά του γέννησε καί ἀνδρῶσε τήν ἐπανάσταση καί ἀσφάλισε καί ἐξέθρεψε τούς ἐπαναστάτες, προσφέροντας τά πάντα. Περισσότερο ἀπό ὀχτώ μῆνες ἐκεῖ χτυποῦσε ἡ καρδιά τῆς Κρήτης, ἢ μάλλον ἦταν ἐκεῖ ἡ Κρήτη ὀλόκληρη. Στή μικρή αὐτή γωνίτσα, τήν ἔνδοξη ὅμως καί ἱστορική γιά τούς ἐπί αἰῶνες ἀσταμάτητους ἀγῶνες τῆς ἐναντίον κάθε κατακτητῆ ἢ στραγγαλιστῆ τῶν ἐλευθεριῶν τῆς, εἶχαν στρέψει τά βλέμματά τους οἱ ἰσχυροί τῆς γῆς. Κράτη ὀλόκληρα. Ἑλλάδα, Τουρκία, Μ. Δυνάμεις. Ἐκεῖ ἦταν τό τόσο γνώριμο ἀπό τούς ἐθνικούς ἀγῶνες μας «ἄλωνι τοῦ Διγενῆ», στό ὅποιο ἐπὶ ὀχτάμηνο πάλεψαν ἀνελέητα οἱ προοδευτικές καί οἱ σκοτεινές δυνάμεις. Ἡ ἠθική δύναμη καί ἡ δύναμη τῆς ὕλης. Ὁ ἄπλος πολίτης καί τό βασιλόπουλο. Ἡ ἐλευθερία καί ἡ ἀπολυταρχία. Τό φῶς καί τό σκοτάδι. Ὁ Δαβίδ καί ὁ Γολιάθ.

Ἡ Νίκη, παιχνιδιάρικα ἀλλά δίκαιη, στεφάνωσε ὄχι τά μεγάλα ὀνόματα – τό βασιλόπουλο – ὄχι ἐκείνους πού στήριζαν τήν ἐξουσία τους στίς λόγχεις καί μάλιστα τίς ξένες – τῶν Μ. Δυνάμεων – ἀλλά τούς ἀπλούς ἀνθρώπους, σάρκα ἀπό τή σάρκα τοῦ λαοῦ καί ψυχὴ ἀπό τήν ψυχὴ του. Τόν Ἐλευθέριο Βενιζέλο καί τούς φίλους του. Τό Θερίσο λοιπόν μαζί μέ τό Ἀκρωτήριο, ἔχουν τήν τιμὴ ὅτι ἐξέθρεψαν τόν Βενιζέλο ὡς στρατιωτικό καί πολιτικό ἡγέτη καί ὅταν ἦρθε τό πλήρωμα τοῦ χρόνου τόν χάρισαν στή μεγάλη Μητέρα μας, γιά νά δημιουργῆσει τήν «Ἑλλάδα τῶν πέντε θαλασσῶν καί τῶν δύο ἡπείρων». Γιαυτό καί σάν Κρητικοί καί σάν Ἑλληνες καταθέτουμε εὐλαβικά στούς ἄγονους Θεριστιανούς βράχους αἰώνιο τό φόρο τῆς εὐγνωμοσύνης μας, γιά ὅλους ἐκείνους πού κατά ὀποιοδήποτε τρόπο ὑπῆρξαν οἱ συντελεστές τῆς «ἐποποιίας τοῦ Θερίσου».

Στυλ. Γ. Πανηγυράκης